

„NOTATKI Z WYKŁADÓW” – NAGRYWANIE A PRAWO AUTORSKIE

“LECTURE NOTES” - RECORDING AND COPYRIGHT

Agnieszka Ubowska

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

Wydział Techniki Morskiej i Transportu

Katedra Inżynierii Bezpieczeństwa i Energetyki

Al. Piastów 41, 71-065 Szczecin

e-mail: agnieszka.ubowska@zut.edu.pl

Marcin Szczepanek

Akademia Morska w Szczecinie

Wydział Mechaniczny

Instytut Eksploatacji Siłowni Okrętowych

ul. Wały Chrobrego 1-2, 70-500 Szczecin

e-mail: m.szczepanek@am.szczecin.pl

Abstract: The paper presents speculations on the way students make notes and record academic teacher's lectures. The question whether these recordings are legal and their distribution allowed is raised in the article. The authors consider what is the level of student awareness regarding this issue and what are the practices in this regard. The intention of this article is to help answer these questions on the basis of existing legislation, taking into consideration the results of a survey conducted on a selected group of students of technical universities from Szczecin (Poland).

Key words: education, lecture, copyright, intellectual property, public function

Wprowadzenie

Dzisiejszym studentom trudno sobie wyobrazić standardy, które obowiązywały jeszcze kilkanaście lat temu. Brak stosownego wyposażenia uczelni oraz niski poziom informatyzacji sprawiał, iż w każdej sali wykładowej można było spotkać studentów skrzętnie sporządzających notatki. Zapisy z wykładów były często uzupełniane na zasadzie porównywania notatek, a ich kopiowanie również przeprowadzane było odręcznie. Dla wielu studentów takie utrwalanie zdobytej wiedzy było często sposobem na jej przyswojenie. W dobie powszechnej informatyzacji zanikła motywacja, a nawet umiejętność robienia notatek z wykładów. W Internecie możemy znaleźć niezliczoną ilość wykładów zarejestrowanych przez nauczycieli akademickich, często z wykorzystaniem profesjonalnych narzędzi umożliwiających rejestrację obrazu

wysokiej jakości. Rejestrowane są całe zajęcia, cykle tematyczne, jednorazowe prezentacje czy eksperymenty. Przykładem może być zbiór wykładów udostępnionych przez Narodowe Centrum Badań Jądrowych [1]. Znalazienie takich nagrań jest, dla niektórych studentów, impulsem do samodzielnego utrwalania zajęć w których uczestniczą. Niestety, brak wiedzy i znajomości przepisów prawa generuje liczne nadużycia. Ponadto należy pamiętać, że wykłady są niezastąpione i możliwość interaktywnego w nich uczestniczenia pozwala studentom zdobywać wiedzę, jakiej nie przekazuje podręcznik.

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych [2] doczekała się już 20-lecia. Rozwój technologii oraz informatyzacja powinny stać się bodźcem do nowelizacji obowiązujących przepisów. Należy stworzyć ramy, które jednoznacznie będą wyznaczać granice pomiędzy szanowaniem

dostęp studentów do szeroko pojętej wiedzy, a prawem wykładowców do ochrony własności intelektualnej.

„Praktyka studencka”

Funkcjonowanie w realiach portali społecznościowych powoduje chęć dzielenia się wszystkim ze wszystkimi. Platformy takie są miejscem do przekazywania sobie informacji o zajęciach, opinii o prowadzących, umożliwiają również wymianę różnego rodzaju plików. Student wyposażony w telefon komórkowy z wbudowaną funkcją rejestracji dźwięku i obrazu, czy też dyktafon to dzisiaj codzienność. W przypadku, gdy mamy do czynienia z dużą grupą studentów zwrócenie uwagi na osoby wykorzystujące tego typu urządzenia do rejestracji wykładów jest trudne. Wiele uczelni próbuje ograniczyć stosowanie telefonów komórkowych i „smartfonów” w trakcie zajęć, z jednej strony, aby usunąć z sali wszelkie „pomoce naukowe”, z drugiej, aby uniemożliwić nagrywanie wykładów bez udzielenia zgody wykładowcy.

W opinii studentów rejestracja podczas wykładów nie stoi w konflikcie z przepisami. Rejestrację bez zgody kadry akademickiej studenci traktują dosyć swobodnie, tłumacząc swoje zachowanie potrzebą uzupełnienia notatek, powtórzenia materiału przekazanego podczas zajęć (tzw. użytek osobisty). W przypadku gdy nagranie zostanie wykorzystane do tego celu, wykładowca często nie będzie sobie nawet zdawał sprawy z faktu, że jego wypowiedź została nagrana [3]. Problem pojawi się, gdy wykład trafia do Internetu, na dodatek bez zgody na jego rejestrację i rozpowszechnianie. Konflikty i dyskusje na tym polu pojawiają się w sieci coraz częściej. Z jednej strony ukazują się skargi wykładowców, co do naruszania ich własności intelektualnej, z drugiej pytania studentów, co do legalności procesu rejestrowania [4]. W dyskusjach na ten temat przytaczane są ostrzeżenia, które studenci usłyszeli od wykładowców: „informuję Państwa, że jeśli tylko przyłapię kogokolwiek na nagrywaniu wykładów to od razu sprawa prokuratorska” [5]. Bardziej kontrowersyjnym wydaje się być podejście wykładowców, iż ochroną powinny być objęte również notatki sporządzone przez studentów odręcznie (mogą mieć one charakter opracowania utworu, co oznacza, że można je rozpowszechniać jedynie za zgodą twórcy utworu pierwotnego, a więc

wykładowcy). Według sondy przeprowadzonej przez DI notatki z wykładów nie powinny być chronione prawem autorskim (75,2% odpowiedzi – nie oraz 18,5% - raczej nie) [6]. W lutym tego roku Internet obiegł film zarejestrowany przez studentów na jednej z polskich uczelni, na którym po sprawdzeniu studentce notatek wykładowca przedziurawia je wiertarką [7]. Czy należy jednak sięgać po tak drastyczne środki?

Wykładowca – funkcja publiczna

Zdaniem części studentów możliwość rejestrowania wypowiedzi pracowników dydaktycznych wynika z pełnienia przez nich funkcji publicznej. Zgodnie z art. 115§19 kodeksu karnego [8] „Osobą pełniącą funkcję publiczną jest funkcjonariusz publiczny, członek organu samorządowego, osoba zatrudniona w jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi, chyba że wykonuje wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba, której uprawnienia i obowiązki w zakresie działalności publicznej są określone lub uznane przez ustawę lub wiążącą Rzeczpospolitą Polską umowę międzynarodową”. Zgodnie z powyższą definicją wykładowcy pełnią funkcję publiczną będąc zatrudnieni w jednostkach finansowanych ze środków publicznych. Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych reguluje rozpowszechnianie jako formę publicznego udostępnienia utworu natomiast nie reguluje kwestii uprawnienia do nagrywania funkcjonariuszy publicznych. Wykładowca jako funkcjonariusz publiczny w sytuacji nagrywania wizerunku może rościć pretensje powołując się na prawo kodeksu cywilnego, ponieważ utrwalanie cudzego wizerunku oraz twórczości naukowej może stanowić naruszenie jego dóbr osobistych. Zgodnie z artykułem art. 23 Kodeksu cywilnego [9] „Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach”.

Własność intelektualna, a użytek osobisty

Zgodnie z artykułem 1. Ustawy [2] przedmiotem prawa autorskiego są utwory: wyrażone

słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi, m.in. utwory naukowe. Wykład stanowi utwór wyrażony słowami, a tym samym jest przedmiotem prawa autorskiego, a wykładowcy przysługują do niego prawa osobiste i majątkowe. We wspomnianym artykule 23 kodeksu cywilnego brak dobra osobistego w postaci głosu. Dotychczasowe orzecznictwo sądu najwyższego wskazują, że oprócz wizerunku publicznego ochroną jako dobrem osobistym należałoby objąć również głos.

Art. 116. Ustawy precyzuje sankcje które grożą za rozpowszechnianie cudzego utworu:

„1. Kto bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom rozpowszechnia cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, artystyczne wykonanie, fonogram, wideogram lub nadanie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w ust. 1 w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

3. Jeżeli sprawca uczynił sobie z popełnienia przestępstwa określonego w ust. 1 stałe źródło dochodu albo działalność przestępną, określoną w ust. 1, organizuje lub nią kieruje, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5.

4. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.”

W ustawie o prawie autorskim pojawia się określenie Dozwolony użytek chronionych utworów. Zgodnie z artykułem 23 ustęp 1 „Bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego” przy

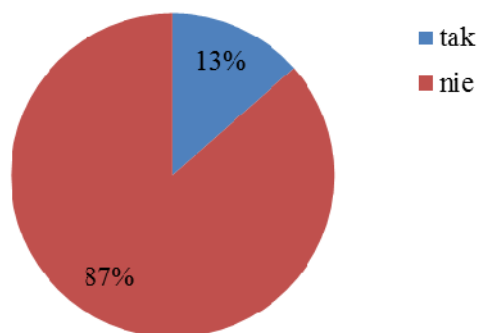
czym „Dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy” (art. 35). Zgodnie a artykułem 6 „utworem rozpowszechnionym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie”. W świetle przepisów prawa autorskiego nagrywanie wykładu na własny użytek (nawet bez pozwolenia) jest więc legalne. Korzystanie w ramach dozwolonego użytku ograniczone dotyczy jedynie niekomercyjnego używania utworu i wykluczone jest wykorzystywanie utworów w ramach dozwolonego użytku dla celów zarobkowych.

Nie taki student straszny – wyniki badań ankietowych

Przeprowadzono badania ankietowe na grupie 200 losowo wybranych studentach uczelni szczecińskich (100 studentów Wydziału Techniki Morskiej i Transportu Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie oraz 100 studentów Wydziału Mechanicznego Akademii Morskiej w Szczecinie). W ankiecie wzięli udział studenci 1–4 roku studiów dziennych pierwszego stopnia oraz studenci 1. roku studiów dziennych drugiego stopnia. Ankieta była anonimowa. Miała ona na celu ocenę stanu wiedzy studentów na temat legalności rejestracji wykładów oraz prowadzonych w tym zakresie praktyk. Na wydziałach, na których prowadzone były badania, realizowane są zajęcia z zakresu własności intelektualnej.

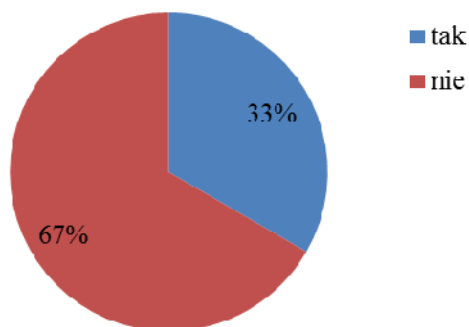
Jedynie 14 % ankietowanych nagrywało wykłady, w których uczestniczyli na wydziałach (rys. 1), przy czym jedynie 1/3 tej grupy uzyskała zgodę wykładowców na ich rejestrację (rys. 2).

Czy zdarzyło się Pani/Panu nagrywać wykłady realizowane na wydziale?

Rys. 1. Udział osób badanych rejestrujących wykłady

Czy uzyskał(a) Pani/Pan zgodę na ich rejestrację?

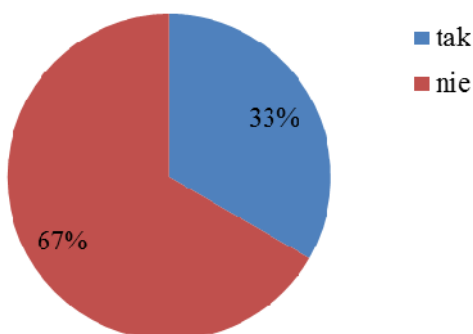

Rys. 2. Udział osób rejestrujących wykłady za zgodą wykładowcy

1/3 studentów, którzy rejestrowali wykłady rozpowszechniła je (rys. 3), przy czym nie były to nagrania, na których rejestrację ankieterzy uzyskali wcześniejszą zgodę. Żadna z osób nie czerpała z tego tytułu korzyści majątkowych.

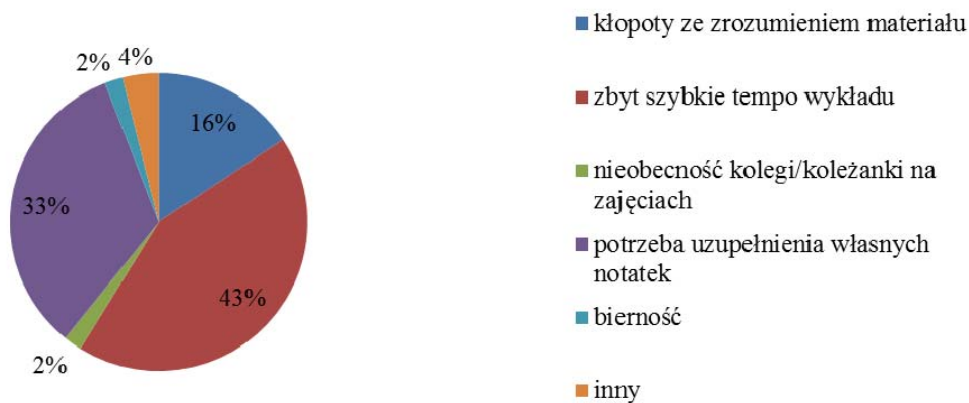
Potrzeba nagrywania wynikała przede wszystkim ze zbyt szybkiego tempa wykładu oraz z chęci uzupełnienia własnych notatek (rys. 4).

Czy zarejestrowane przez Panią/Pana wykłady były przedmiotem rozpowszechniania (były przesyłane do innych studentów lub zamieszczane w internecie)?

Rys. 3. Udział osób, które rozpowszechniły nagrane wykłady

Jaki był powód sporządzania nagrań?

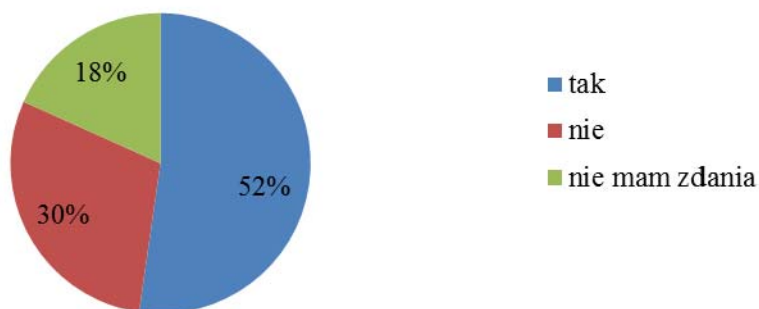

Rys. 4. Powody rejestracji wykładów

W opinii nieco ponad połowy respondentów nagrywanie wykładów na użytek własny jest nielegalne (rys. 5), a większość (77%) uważa, iż należy na tę czynność uzyskać zgodę prowadzącego (rys. 6).

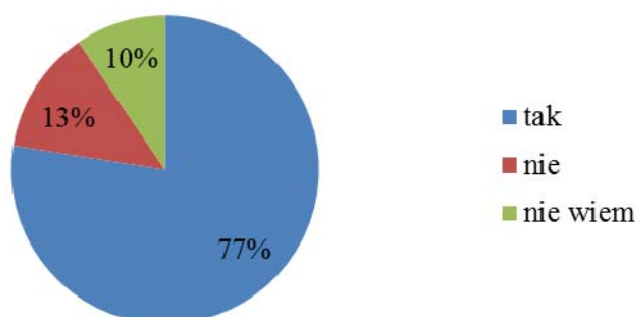
Zaledwie ponad połowa ankietowanych korzystała z wykładów zarejestrowanych przez wykładowców umieszczonych w sieci (rys. 7). Być może wynika to z faktu, iż 40% badanej grupy uważa, iż większe korzyści wynikają z uczestniczenia w wykładzie osobiście (rys. 8).

Czy Pani/Pana zdaniem nagrywanie wykładów na tzw. użytek własny (sporządzanie notatek, powtarzanie treści) jest legalne?

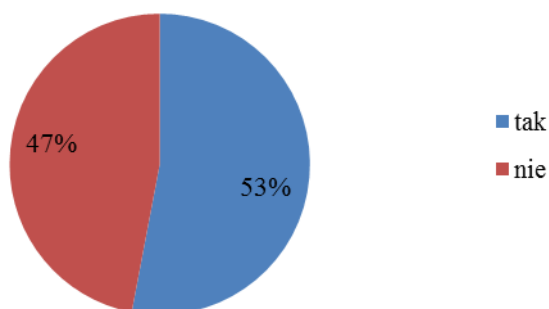
Rys. 5. Opinia ankietowanych na temat legalności rejestracji wykładów na użytek własny

Czy w przypadku rejestrowania wykładów na użytek własny należy poprosić prowadzącego o zgodę?

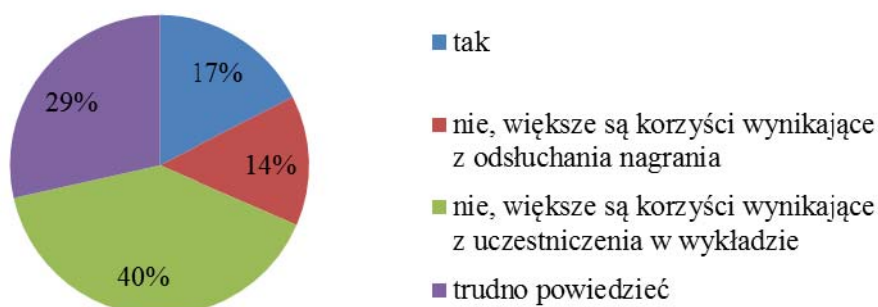
Rys. 6. Opinia respondentów na temat konieczności uzyskania zgody na rejestrację wykładów na użytek własny

Czy korzystał(a) Pani/Pan kiedykolwiek z zarejestrowanych przez wykładowców wykładów zamieszczonych w sieci?

Rys. 7. Udział respondentów korzystających z materiałów wykładowców zamieszczonych w sieci

Czy w Pani/Pana ocenie korzyści z odsłuchania nagrania a te wynikające z możliwości uczestniczenia w wykładzie osobiście są takie same?

Rys. 8. Opinia ankietowanych na temat korzyści płynących z bezpośredniego uczestnictwa w wykładach

Podsumowanie

Wykład, jako rezultat twórczej pracy wykładowcy, jest w rozumieniu prawa autorskiego utworem i jego rozpowszechnianie, bez zgody autora, jest niezgodne z prawem. Wykładowcy zdają sobie sprawę z faktu, iż dochodzi do nadużywania, a wręcz łamania prawa w zakresie ochrony własności intelektualnej na tym polu. Jedną z form naruszania przepisów jest rejestrowanie wykładów i ich rozpowszechnianie. Większość wykładowców zdaje sobie sprawę z tego faktu, jednakże nie podejmuje żadnych kroków prawnych w tym zakresie, zdając sobie sprawę, iż w większości przypadku nagranie przeznaczone jest do użytku własnego. Jak wynika z badań

ankietowych przeprowadzonych na grupie studentów szczecińskich uczelni wyższych problem rejestrowania wykładów może mieć mniejsze znaczenie niż wielu nauczycielom akademickim by się wydawało. Jedynie 14% respondentów dopuściło się tego czynu (z czego 1/3 za pozwoleniem wykładowcy). Żadna z tych osób nie czerpała z tego tytułu korzyści majątkowych, a rejestracja miała na celu lepsze przyswojenie przekazywanych treści i uzupełnienie własnych notatek. Dla szerokiego grona studentów najcenniejsza pozostaje możliwość aktywnego udziału w wykładach, co odzwierciedla się również w udziale osób korzystających z wykładów zarejestrowanych i udostępnionych w sieci przez wykładowców.

Bibliografia

1. *Mediateka NCBJ* (<https://vimeo.com/ncbj>, dostęp: 02.05.15).
2. *Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych* (Dz.U. 1994 nr 24 poz. 83 z późn. zm.).
3. Niesporek M., *Wykład kontrolowany*, „Gazeta uniwersytecka UŚ”, 9 (159) czerwiec 2008.
4. Ogólnopolskie forum studentów (<http://www.pap.edu.pl/pytania-nowego-studenta-f12/nagrywanie-wykladow-czy-jest-to-mozliwe-t1206.html>, dostęp 01.05.15).
5. Indor.pl (<http://forum.infor.pl/topic/309043-nagrywanie-wykladow-sprawa-karna/>, dostęp 01.05.15).
6. Dziennik Internautów (<http://di.com.pl/sonda,wyniki,5972.html>, dostęp 03.05.15).
7. <https://www.youtube.com/watch?v=sUpstJmiRH0>, dostęp 03.05.15.
8. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny* (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 z późn. zm.).
9. *Ustawa z dnia z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny* (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93 z późn. zm.).